

**Використання елементів методики
критичного мислення та краєзнавчий аспект
у викладанні географії.**

**Мамчур Олена Анатоліївна,
учитель географії Колодязненської ЗОШ**

Посібник призначений для підвищення ефективності навчання географії, пошуку ефективних форм і методів організації навчально – виховного процесу, удосконалення технологій проведення уроку, підвищення його ефективності, досягнення високого рівня інтелектуального розвитку учнів, забезпечення саморозвитку та самореалізації особистості в процесі навчання.

Рецензент: Ю. С. Карпець, методист відділу освіти Березнівської райдержадміністрації.

Схвалено науково – методичною радою Комунальної науково – методичної установи «Березнівський районний методичний кабінет» Березнівської районної ради (протокол № 2 від 03. 02. 2012 року)

Зміст

I. Вступ.....	4
II. Використання елементів методики критичного мислення та краєзнавчий аспект у викладанні географії.....	7
2.1. Методична структура уроку за методом критичного мислення.....	9
2.2. Індивідуальна робота з учнями за методом розвитку критичного мислення.....	24
2.3. Ігрові методи навчання, як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів.....	38
III. Краєзнавчий аспект у викладанні географії.....	83
3.1. Краєзнавчий підхід у вивченні географії.....	85
IV. Способи стимулювання творчої активності учнів в пізнанні географії свого краю.....	110
V. Висновки.....	127
VI. Список використаних джерел.....	129

I. Вступ

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності навчання географії, пошуку ефективних форм і методів організації навчально-виховного процесу, удосконалення технологій проведення уроку, підвищення його ефективності, досягнення високого рівня інтелектуального розвитку учнів, забезпечення саморозвитку та самореалізації особистості в процесі навчання.

Методика критичного мислення насамперед спрямована на вміння учнів формувати власну думку, самостійно працювати над вивченням нового матеріалу, приймати рішення, співпрацювати з однокласниками. Навчивши дитину отримувати знання, ми розв'язуємо задачу творчого мислення.

У першому розділі подана індивідуальна робота з учнями за методикою розвитку критичного мислення. Індивідуальна форма роботи передбачає використання таких прийомів і дидактичних засобів навчання, які за-

безпечують оптимальний розвиток кожного учня в класі, як найбільш сильного, так і слабого.

Другий розділ об'єднує ігрові методи навчання, як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів. Пізнавальний і пошуковий інтерес, а внаслідок нього і творча активність школярів самі по собі не виникають. Вони формують і створюються змістом навчального матеріалу, методами, прийомами, засобами навчання, особистістю вчителя і під впливом внутрішніх потреб, бажання вчитися.

Метою особистісно-орієнтованого навчання є сприяння ставлення та розвитку особистості учня, його вміння вчитися, співпрацювати, жити серед людей. Досягненню цієї мети сприяють географічні ігри, адже гра збагачує дітей враженнями, створює атмосферу доброзичливості, є одним із головних засобів і умов розвитку інтелекту школяра, розвиває такі якості, як кмітливість, ініціативність, упевненість у собі, прагнення до перемоги.

9. Кучерявий І. Т., Клепиков О. І. Творчість-основа розвитку потенційних джерел особистості: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2002.

10. Андреева В. М. Інновації на уроках географії.- Х.: Вид. група «Основа», 2005.

11. Дубова І. Ігри на уроках географії// Краєзнавство, географія, туризм.

12. Кукса Т.І. Рідний край. Підручник для 5 класу. Рівненський інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Рівне, 1996.

VI. Список використаних джерел

1.Костриця М. Ю.,Обозний В. В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота.-К.:Вища школа,1995.-224с.

2.Краєзнавство в Україні:сучасний стан і перспектив.-К.:Академія,2009.-232с.

3.Стадник О. Г. Інноваційні технології навчання географії. -Харків. Видавнича група «Основа» ,2010. -127 с.

4.Голишкін В. О. Інтелектуальні ігри на уроках географії. -Харків. Видавнича група «Основа», 2006.-128с.

5.Волощук І. С. Методики розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку:Методичний посібник//Рідна школа.-1998.№3.-с.29-53.

6.Розвивальне навчання в Україні:стан і перспективи:Мат.І Всеукр. наук. -практ. конф. Харків,2000//Вісник Харківського національного університету.-2000.-№493.-с.47-85.

7.Зінченко Н. В. Сучасний урок і ділові ігри//Географія та основи економіки в школі.-2001.№3.с.32-35.

8.Галлас К.Через розмову до науки: вислуховування дитячих запитань та теорій відповідно до програм. –Нью –Йорк :Тітчерз Коледж През,1995.

У третьому розділі посібника відтворюються творча діяльність, способи стимулювання творчої активності учнів в пізнанні географії свого краю, враховуються індивідуальні особистості учнів, темпераменту, розумової діяльності. Творчі завдання стимулюють не тільки міцному засвоєнню знань, а й розвитку особистості в цілому. Існує багато шляхів для розвитку творчого мислення, але слід врахувати, що всі інновації повинні бути правильно організовані. На кожному уроці треба створювати атмосферу сприятливого мікроклімату, щоб учні бажали висловлювати свої думки, брати на себе відповідальність за особисте навчання.

Матеріали четвертого розділу мають краєзнавчий підхід у вивченні географії, адже краєзнавчі знання мають важливе значення в пізнанні географії свого краю, вони формують риси патріотизму, пробуджують інтерес до пізнання місцевості, в якій вони проживають, і до своєї країни в цілому.

II. Використання елементів методики критичного мислення та краєзнавчий аспект у викладанні географії.

Термін «критичне мислення» в наукових колах використовується упродовж десятиліття. Для традиційної освіти термін означає вміння аргументувати й логічно мислити, чітко писати, дискутувати. Як визнав філософ Ліпман, цей перелік нескінченний, оскільки являє не що інше, як винахідливість інтелектуального потенціалу людства.

Методика критичного мислення насамперед спрямована на вміння учнів формувати власну думку, самостійно працювати над вивченням нового матеріалу, приймати рішення, співпрацювати з однокласниками.

На сьогодні в школі головним залишається зміст навчання, але учні також повинні мати здатність сприймати нову інформацію, аналізувати і досліджувати, вивчати нові ідеї та формувати власну думку. Сьогодні дуже важливо навчити учнів

сучасному житті; критично і творчо мислячи; працювати над розвитком своєї особистості.

Тому керуючи навчальним процесом, учитель стає чимось більшим, ніж канал передачі інформації. Отже, запропонована методична система дає вчителю можливість активізувати мислення, залучати учнів до самостійної творчої продуктивної навчальної діяльності.

V. Висновки

Навчання – специфічна навчальна діяльність. Вона призводить у рух усі пізнавальні процеси: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву. Для успішного навчання на кожному етапі потрібний певний розвиток цих процесів, які забезпечують розумовий розвиток учнів. Тому, організовуючи навчально-виховний процес, учитель повинен продумувати кожен елемент, кожную складову частину уроку, вимоги методики викладання навчального предмета, набутий досвід роботи, рівень підготовки учнів, і на цій основі досягти поставленої мети, адже кожен випускник наших шкіл, який житиме і працюватиме в ХХ столітті, повинен уміло адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях; самостійно здобувати необхідні знання й застосовувати їх на практиці для розв'язання різних проблем; бачити труднощі, що виникають в реальному світі, і знаходити раціональні шляхи їх подолання; усвідомлювати, де та як саме знання, які він отримує, можна застосувати в

самостійно добувати знання з різних географічних джерел: карт, таблиць, графіків, діаграм, тексту. Можна отримати інформацію з підручника, прочитавши, наприклад, про тектонічну будову України, якщо паралельно навчити учня читати й геологічний профіль, то отримані знання та вміння зберігатимуться протягом тривалого часу. Через багато років ця людина зуміє розібратися в тектонічній будові своєї області, самостійно зробити висновки, де шукати корисні копалини і як саме, чому саме в тому чи іншому районі. З географічної карти можна отримати величезну кількість інформації.

Навчивши дитину отримувати знання, ми розв'язуємо задачу розвитку творчого мислення. Учня необхідно навчити критично мислити, тобто контролювати інформацію, ставити її під сумнів, переробляти або відкидати. Критично мислячи, учень ставить собі такі запитання: «Як ці знання співвідносяться з тим, що я вже знаю?», «Як я можу використати ці знання?»

2.1 Методична структура уроку за методикою розвитку критичного мислення

I.Евокація (стадія актуалізації, виклику).

На цьому етапі здійснюються кілька важливих пізнавальних операцій:учні згадують усе,що знають з певної теми. Первинне заглиблення в тему дає можливість вивчити рівень власних знань. Цей етап важливий тим,що міцні знання можуть бути сформовані лише на основі відомих фактів,тобто на основі життєвого досвіду. Таким чином,відбувається активізація розумової діяльності учнів,активізація мовлення. У свою чергу,проговорюючи свої думки,учні переходять на рівень самосвідомості,зацікавленості,що спрямовує їх на дослідження теми. При цьому визначається мета отримання нових знань.

Основні етапи роботи на стадії евокації:

товсте, циліндричне. Листки (1-2 см завширшки) широколінійні. Квітки дуже дрібненькі, одностатеві, у густих, циліндричних колосках, у верхній частині колосків тичинкові, а в нижній маточкові квітки. В канавах він утворює зарості. Привертає увагу висока рослина – **очерет звичайний**.

Стебло цієї рослини міцне, голе, гладеньке. Листки лінійно-ланцетні, плоскі, жорсткі. Суцвіття – велика розлога волоть, з гостро шорсткими гілочками.

Обабіч дороги можна побачити різновид трав: тимофіївка лучна, тонконіг, конюшина, чина, ромашка, деревій, волошка, подорожник, спориш, грицики.

суцвіття-сережки, яйцевидні (чоловічі, довжиною 5-6 см) і циліндричні (жіночі, до 10 см). Плід коробочка запилюється ця рослина вітром. Тіньовитривала, дубильна, медоносна, декоративна. Помилувавшись озерами ми переходимо через невеликий рівчак до мосту. З'єднує два береги річки Случ понтонний міст. Річка Случ в цьому місці широка. Береги потопають у зелені верболозу. Течія не дуже швидка.

Далі наш маршрут пролягає через село Хотин і прямує до лісу. Ми ідемо ґрунтовою дорогою. З правої сторони тягнеться канава. Росте тут **рогіз широколистий**.

Це багаторічна однодомна рослина. Стебло

I. Групова «мозкова атака»

Наприклад: Узагальнення знань з теми
«Атмосфера»

Розвивальна мета: основі сприйняття розвивати гнучкість мислення, швидкість реакції, кмітливість.

Дидактична мета: закріпити знання учнів з теми «Атмосфера»

Інструктаж: Постарайтесь якнайшвидше відповідати на поставлені запитання. Якщо ви даєте додаткову інформацію про об'єкт, рейтинг вашої компетентності підвищується.

На виконання завдання дається 5 хв.

1. Повітряна оболонка Землі.
2. Горизонтальний рух повітря з ділянками високого тиску в ділянку низького тиску.
3. Процес переходу води з рідкого стану в газоподібний.
4. Вітри, що змінюють свій напрямок двічі на рік.
5. Багаторічний режим погоди в певній місцевості.
6. Стан нижнього шару атмосфери в певний час у певній місцевості.
7. Наука, що вивчає кліматичні умови планети.
8. Легкий вітер, що дме з водойм на суходіл удень, а вночі – навпаки.
9. Прилад для вимірювання вологості повітря.
10. Прилад для вимірювання тиску повітря.

Глибока пошана наших предків до цього дерева полягає і в тому, що перш ніж зайти в оселю і поставити перед світлими образами освячене віття у вербну неділю, треба посадити найтовщу гілку біля води, щоб виросла людям на вжиток, а Богові на славу. Це на диво цілюще дерево є найкращим при опіках, ревматизмі, застуді.

А скільки прекрасних пісень складено!
Олександр Олесь писав:

Не беріть із зеленого луку верби
Ні на жовті піски, ні на скелі,
Бо зів'яне вона від туги й журби
По зеленому лузі в пустелі.

Біля озера Мешкове поширена верба ламка, гілки якої місцеві жителі використовують для грубого плетива, зокрема кошів.

По берегах озер Чорне і Німецьке ростуть поодинокі кущі верби козячої. Гілки сірувато опушені, товсті. Листки 6-12 см завдовжки, 4-6 см завширшки, широко яйцевидні, округлі, загострені, нерівно зубчасті. Квіти одностатеві, зібрані в товсте

великим жовтим квіткам. З нею необхідно поводитися обережно. Якщо пилок потрапить на слизову оболонку очей, то викликає гострий біль і тим часу втрату зору. Звідси і походить природна назва рослини «куряча сліпота».

Ростуть по берегах озера і довгокосі красуні верби. Їх дуже багато по берегах озера Мешкове, з

північно-східної сторони. Цікаво те, що верба має здатність вбивати мікроби і поліпшувати смак води.

Навесні, коли вся природа ще дрімає, вона просинається першою, розпускаючи довкола себе ніжно-медовий аромат. Хто чув спів бандури чи кобзи довго не забуде ці чарівні звуки. Це співає душа верби, адже саме з неї виготовляють ці інструменти. Щовесни нас б'ють свяченою вербою, вірячи, що проженуть душевні і тілесні недуги.

11. Твердий вид опадів.

12. Тепла пора року.

13. Прилад для вимірювання температури повітря.

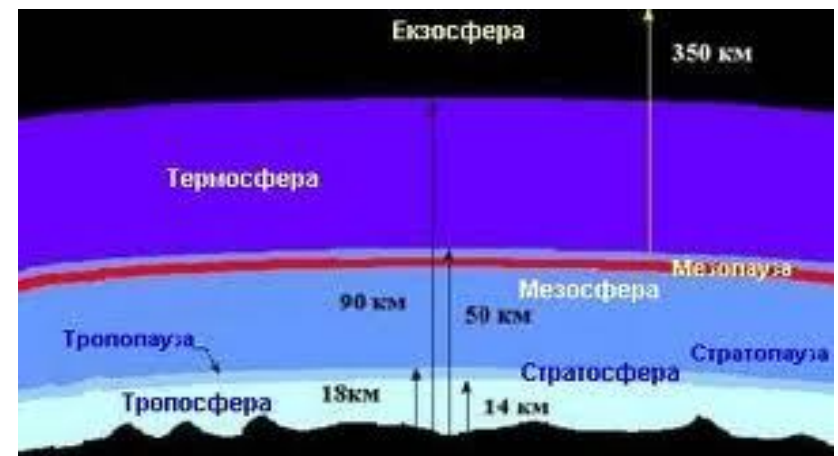
14. Холодна пора року.

15. Прилад для визначення напрямку вітру.

16. Паралелі, що є межами ділянок, на яких спостерігаються явища полярного дня(ночі).

II. Запис інформації, отриманої в результаті «мозкової атаки», на дошці.

Будова атмосфери

Відповіді: 1. Атмосфера. 2. Вітер. 3. Випаровування. 4. Мусони. 5. Клімат. 6. Погода. 7. Кліматологія. 8. Бриз. 9. Гігрометр. 10. Барометр. 11. Сніг. 12. Літо. 13. Термометр. 14. Зима. 15. Флюгер. 16. Північне та південне полярні кола.

III. Осмислення (власне читання нового матеріалу)

У цій фазі уроку учень вступає в контакт із новою інформацією та ідеями. Це можуть бути читання, слухання розповіді, проведення експерименту. Це етап навчання, протягом якого вчитель має найменший вплив на учня. У цей час учень може самостійно підтримувати свою зацікавленість роботою.

Існують педагогічні стратегії для того, щоб допомогти учням підтримати зацікавленість в роботі. Одна з них – інтерактивна система позначок для ефективного читання й мислення.

Система позначок - спосіб моніторингу розуміння. Читаючи в такий спосіб, учні глибше розуміють

З північної сторони озера Мишкове поодинокі зустрічаються **аір звичайний**. Ця рослина має характерний сильний запах, горизонтально повзуче

жовте кореневище. Стебло прямостояче сплюснуте. Листки мечовидні краї, по краях часто хвилясті.

Розмножується переважно вегетативно – кореневищами. Це є

цінна лікарська рослина.

З північно-східної сторони озера Чорне ми побачили невелику кількість таких рослин як **калюжниця болотна**. Стебло м'ясисте, прямостояче, вгорі розгалужене, не опушене. Листки темно-зелені, блискучі. Квітки великі, правильні на довгих квітконіжках. Оцвітина пелюстко видна, з 5 золотисто-жовтих листочків. Тичинок багато, маточок – 2-25. Медоносна рослина, часто декоративна завдяки

вони дрібніші за чашолистки, жовті, поступово переходять у тичинки, яких є багато, одна маточка із сидячою 10-20-променевою приймочкою. Рослина досить декоративна.

На поверхні води плаває багаторічна однодомна рослина – ряска мала. Корені в неї ниткоподібні, а в окремих рослинках їх зовсім немає.

Стебло недорозвинуте, у вигляді маленької зеленої, овальної плоскої пластини. Листків немає. Цвіте та плодоносить рідко.

Її охоче поїдають качки, тому що містить вона значну кількість клітковини різних мікроелементів.

текст, зіставляють свої знання з тими, про що дізналися в процесі читання. Виникає зв'язок між відомим і новим, створюються умови для формування інформаційних компетентностей учнів.

IV. Рефлексія (розмірковування після читання або вивчення, самоаналіз відомого)

Під час рефлексії учні узагальнюють новий вивчений матеріал, реструктуризують свої схеми для включення нових понять. На цьому рівні учні перетворюють нові знання на свої власні, забезпечують тривалість знань.

Ступінь рефлексії реалізується під час перегляду результатів «мозкової атаки», проведеної до читання тексту. При цьому відзначається, що зі сказаного підтвердилося в ході читання, а що – ні.

Далі учні можуть скласти таблицю, що графічно допомагає узагальнити позначки, які робилися під час читання, написати мініатюру або скласти схеми з теми.

Після цього організовується обговорення, визначається, чи потрібна додаткова інформація з теми. Під час цієї роботи учні переглядають текст, обговорюють, обмірковують його зміст.

На стадії рефлексії реалізуються такі важливі завдання:

- учні краще розуміють те, що можуть уявити і описати своїми словами: «те, що я чув, я забуваю; те, що я бачу і чую, я трохи запам'ятовую; те, що я бачу, чую і говорю, я починаю розуміти».

- відбувається обмін думками, висловлювання.

Керуючись навчальним процесом, учитель стає чимось більшим, ніж просто канал передачі інформації. Він стає партнером у навчальному процесі, в який учень повинен привести активне мислення й чимало енергії.

Отже, запропонована методична система дає вчителю можливість активізувати мислення, залучити учнів до самостійної творчої продуктивної навчальної діяльності.

численні, маленькі, жовтувато-білі правильні, тичинок від 20 до 40, вони багато довші за пелюстки, тичинок 5-15, це є кормова рослина, з великою кількістю дубильних речовин, застосовується в народній медицині. На поверхні води плавають листки глечиків жовтих. Їх тут дуже багато.

Глечики – багаторічна водяна рослина з товстим повзучим кореневищем. Листки плаваючі, яйцевидно-овальні, краї з тригранними черешками. Квіти великі, одиночні, правильні, двостатеві, оцвітина подвійна, незрослолиста, чашечка п'ятилиста. Пелюсток багато,

Латаття біле – водяна багаторічна рослина з горизонтальним повзучим товстим кореневищем, вкритих рубцями від опалих черешків. Листки плаваючі, округло-овальні краї, до 20 см завдовжки. Квіти плаваючі, білі, 12-20 см в діаметрі. У квітці 40-50 пелюсток, які розміщуються спіральними витками. У центрі квітки – маточки, оточена золотистими тичинками. Їх безліч!

Квітка лілея – чутливий барометр матінки-природи. Вона розкривається о шостій годині ранку і закривається о вісімнадцятій дня.

Поблизу озера ростуть медоносні рослини – калюжниця болотна, яка має стебло м'ясисте, листорозміщення почергове. Листки темно зелені, блискучі, гладенькі. Квіти великі, правильні, на довгих квітконіжках. Віночок складається з 5 золотисто-жовтих пелюсток, тичинок багато, маточок 2-12. Проростає тут і гадючник в'язолистий. Це є трав'яниста багаторічна рослина з прямостоячим ребристим стеблом, з прикорневими довгими листками на червонуватих черешках. Квітки багато

Письмові завдання, що сприяють розвитку мислення.

Письмові завдання виконуватися під час вивчення нового матеріалу з метою його усвідомлення та засвоєння. Наприклад, щоб краще було з'ясувати, чи засвоєна тема, можна запропонувати відповіді на запитання: «Що було найважливіше?», «Що нового я дізнався?». Ці запитання можуть обговорюватися групою або всіма учнями окремо.

- Наприкінці уроку можна запропонувати вписати абзац тексту, в якому розвивається тема.

- Зачитавши учням уривок, можна запропонувати записати цього зміст своїми словами.

- Показавши учням малюнок, що стосується теми, яку вивчають, можна запропонувати описати його.

- Запропонувати учням написати, як можна в житті використати вивчений матеріал, де можна знайти для нього застосування.

- Учні повинні написати запитання, на які вони хотіли б отримати відповіді. Знаходження відповідей за допомогою додаткової літератури може бути додатковим завданням.

Організація дискусії на уроці.

Для організації дискусії важливо, щоб питання, яке відбиває суть проблеми, мало як позитивну, так і негативну відповідь. Учні креслять схему із запитанням

Озеро Німецьке – назва озера також пов'язана з подіями війни. Біля цього озера був бій, де було вбито велику кількість німецьких солдат, а ще існує легенда, що біля цього озера проживала довгий час тітка Нана.

Рослинний світ озер досить різноманітний. Є представники рослин, які потребують охорони, це латаття біле. Легенда розповідає про нероздільне кохання німфи і Геркулеса, через що молода дівчина кинулася у воду і перетворилася в красиву квітку – лілею, або біле латаття.

люди розповідають, що його так назвали через те, що його дно було дуже замулене і глибоке. Якщо дивитися з берега у воду, то вона видається чорною. Це найбільше озеро нашої місцевості.

З Чорного озера виходить струмок, який неподалік утворює заболочену калюжу - нерестилище жаб, тут у період нересту можна побачити скупчення ігри.

в центрі. Зліва повинні написати фактори, що аргументують позитивну відповідь на питання, а справа - аргументи на підтримку негативної відповіді на питання.

Діяльність починається з обговорення питання в парах. Потім ці пари обговорюють свої аргументи з другою стороною. Ті, що вирішили дотримуватися нейтральної позиції, повинні також написати аргументи «за» і «проти», уважно вислухавши обидві сторони, та прийняти своє рішення.

Щоб дебати проходили з використанням аргументів, слід вдаватися до таких прийомів:

1. Групи потрібно будувати так, щоб кожному дати можливість виступити.

2. Учасник повинні уважно слухати, що скажуть їх опоненти, перш ніж дійти власних висновків.

3. Будь-хто, кого під час дебатів переконали на користь іншого, може фізично перейти на інший бік.

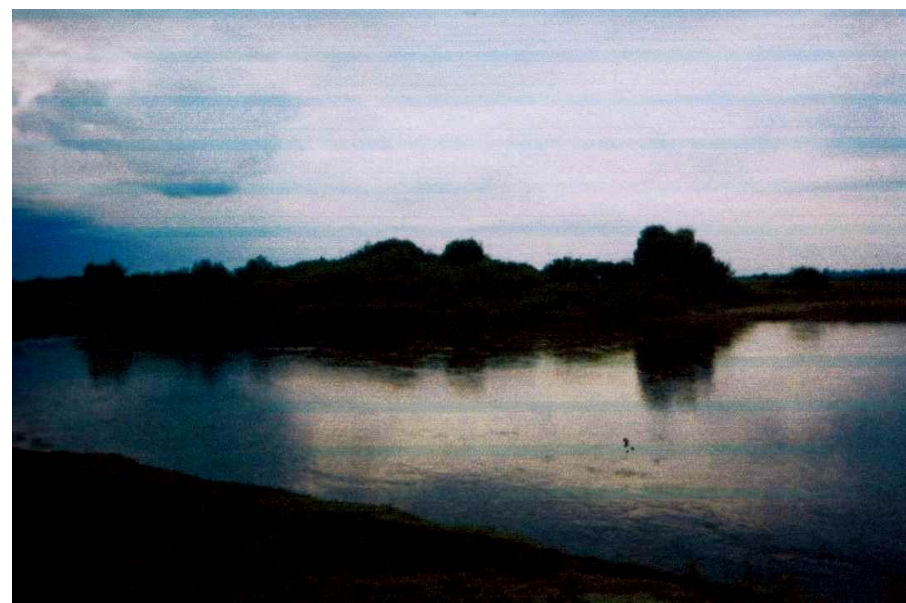
Учитель, підбиваючи підсумки, повинен звернути увагу на логічне обґрунтування висловлених аргументів під час дискусії.

Пропоную приклад уроку з використанням методики критичного мислення.

Тема: Ґрунти України.

який найчастіше спостерігається в кінці червня, на початку липня, внаслідок літніх злив.

Зимовий водний режим Случа і його приток мало змінюється. Живлення річки змішане. Ґрунт заплави річки лучно-чорноземний і дерново-підзолистий. В основному трав'янистий покрив. Заплава річки використовується як пасовище.

У нашій місцевості біля села Колодязне річка також змінила свій шлях і лишила після себе багато озер і боліт. Це Чорне, Лукове, Німецьке, Очеретянка. Серед них найбільші розміри має Чорне озеро. Старі

Наша річка тече з півдня на північ протягом багатьох років. За цей час русло її часто

змінювалося. Водоносність і рівень води в річці протягом року змінюється. Найбільша водоносність і найвищі рівні припадають на весну. Під час повені вода затоплює майже всю долину річки. В режимі річки існує і літня межінь. У цей період рівень води в Случу найнижчий. Але він не рідко, частіше всього один раз на 4 роки, переривається літнім паводком,

Мета уроку: дати поняття про ґрунт, його структуру, походження, родючість; навчати учнів систематизувати інформацію та формулювати її у сталий висновок; розвивати вміння спілкуватися в групі.

Обладнання: текст підручника, маркери, аркуші паперу, додатковий текст «Склад ґрунту»

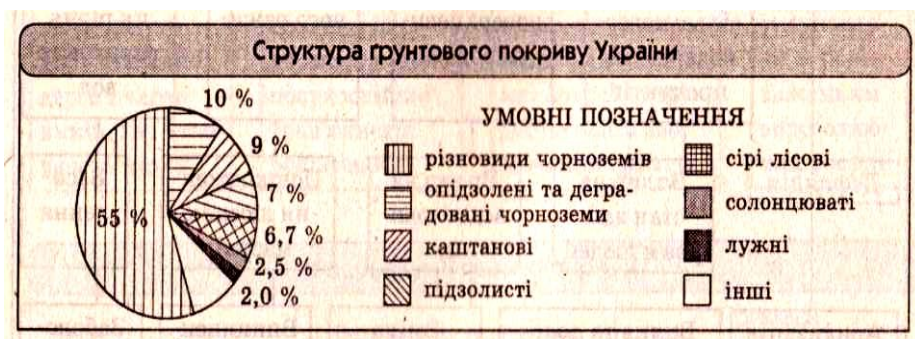
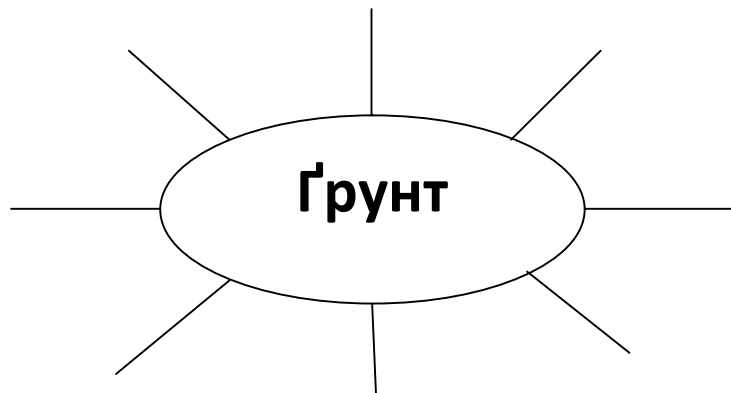
Зміст уроку

1. Стадія ревізії (актуалізація)

Завдання: намалювати в зошиті таблицю з позначками «++», «+», «?». Складання асоціативного куща.

Діти згадайте все, що знаєте про ґрунти. Запишіть у таблицю в стовпчик під знаком

«++» - я знаю це.

2. Стадія усвідомленого матеріал(вивчення нового)

Використовуючи систему позначок

«++»-я це знаю;

«+»-нова інформація;

літописах 1150 року. Здавна вважалась однією з головних річок України. Її довжина 451 км.

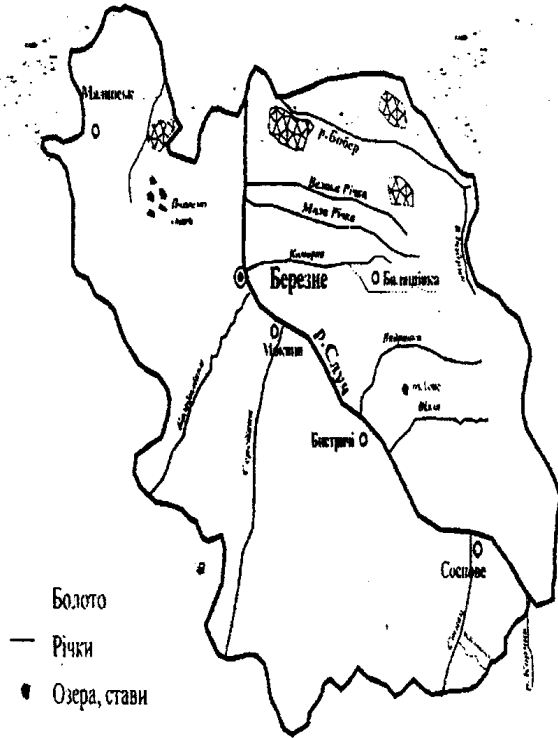
Річка Случ – найбільша притока Горині, бере свій початок на Хмельниччині, несе свої води через Житомирщину й закінчує свій плін у Дубровицькому р-ні.

Про назву річки є кілька міркувань. У ті назві науковці знаходять відбиття давньоруського слова «слухати» (ся) – тобто «з'єднуватися», яким ніби формується поняття «річка», «об'єднуюча численні притоки», або ж віддзеркалення уже втрачено прикметника «случ» у значенні «вологий».

Та науковці найбільш можливим вважають походження назви від старослов'янського прикметника «слухий», що у мові наших предків означав «кривий», «зігнутий». Із сказаного впливає, що назва Случ дуже давня, слов'янська, утворилася з прикметника «слухий», що на той час означало «річка з крутими берегами».

розташоване на берегах річки Случ. Її назва має

ВНУТРІШНІ ВОДИ

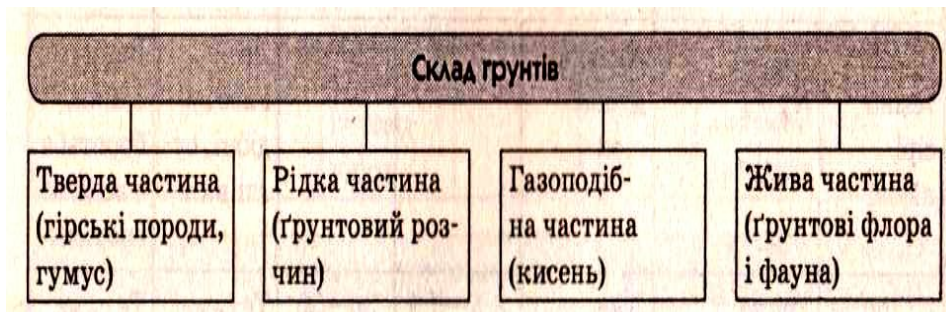
свою історію. Случ позначена на багатьох старовинних картах. Вперше вона згадується в

«?»-хочу довідатися докладніше, прочитавши текст підручника.

Випишіть у стовпчик «+»нову для вас інформацію. Порівняно з тим, що знали. Обговоріть у парах. Розкажіть, про що саме, чого не розкрито в підручниках.

Давайте обговоримо вивчену тему більш докладніше

- 1.Що називається ґрунтом?
- 2.У чому відмінність ґрунту від гірських порід?
- 3.Яку головну властивість має ґрунт?
- 4.Як формується ґрунт?
- 5.Що таке гумус? Яке його значення?
- 6.Чому ґрунт називають живим тілом Землі?

3. Стадія рефлексії (закріплення)

Сформувати групу учнів по чотири-п'ять осіб. Завдання кожній групі: скласти сенкан зі словом «ґрунт» і намалювати ґрунт на аркуші паперу. Вибрати експерта, який презентуватиме малюнок групи і сенкан класу.

4. Домашнє завдання.

Знайти у різних джерелах, що цікавить Вас, і скласти сенкани зі словами «гумус» і «родючість». Читати текст підручника, конспект.

Приклад сенкана

Родючість.

Піднесена, безкорислива.

явища, об'єкта, процесу. Учні за допомогою жестів, міміки, рухів, передають ці знання і вміння.

Як показує практика існує багато шляхів для розвитку творчого мислення учнів, але слід враховувати, що всі інновації повинні бути правильно організовані. На кожному уроці треба створювати атмосферу сприятливого мікроклімату, щоб учні бажали висловлювати свої думки, брати на себе відповідальність за особисте навчання.

Творча робота на тему

«Води суходолу і рослинний світ своєї місцевості»

**Любов до рідного краю
неможлива без любові
до його природи!**

К.Паустовський.

Наш поліський край багатий на річки, озера, ставки. Наше село

- Використання особистого прикладу застосування творчого-підходу до розв'язання проблем.
- Давати дітям можливість активно задавати питання.

Творча діяльність розвивається за своїми законами, враховуючи індивідуальні особистості учнів, темперамент, розумову діяльність. На своїх уроках пропоную учням скласти вірші, казки чи оповідання, створити малюнки чи моделі з пластиліну, паперу, природних матеріалів.

Корисним і доцільним під час вивчення і закріплення матеріалу є проведення інсценізації якогось

Національне, унікальне багатство чорноземів.

Достаток (врожайність).

2.2 Індивідуальна робота з учнями за методом розвитку критичного мислення

Відомо, що знання учня знаходяться в прямій залежності від його характеру діяльності на уроці та вдома, що без діяльності немає знань. Учитель може провести блискучий урок, а його результати для конкретного учня можуть дорівнювати нулю. Тому вкрай важливо вміти поставити себе на місце цього учня, уявити собі його діяльність на уроці, ставлення до нього протягом усього навчання в школі.

Успішне навчання в школі залежить від багатьох умов, зокрема від того, наскільки ґрунтовно володіє вчитель своїм предметом і методами його викладання, від якості підручників, від попередньої підготовки учнів, від навантаження. Але не меншою мірою воно залежить від самих учнів, їх ставлення до навчання, інтересів, здібностей, уміння вчитись, від рівня психологічного розвитку.

Навчання — спільна робота вчителя і учня. Тому в ній однаково важливе і те, що і як робить учитель, і те, що і як роблять під його керівництвом учні. Вчитель навчає, учень учиться. Однак це не означає, що перший і уособлює активність, а другий пасивність. Учень є об'єктом і водночас суб'єктом навчання та виховання. Формування його особистості, засвоєння знань, вироблення навичок не є результатом механічного впливу вчителя. Цей процес, іде і шляхом відбору і внутрішньої переробки всього того, що виникає в життєвому досвіді дитини. Внутрішні умови завжди позначені віковою та індивідуальною своєрідністю. Цим і пояснюється, що одні учні більше, а інші менше придатні до конкретних видів діяльності, що викликає інтерес до навчання. Нахили, смаки й уподобання в них різні, що в кожному є щось своє, властиве тільки йому. Тому й ставляться до навчання по-різному і навчаються неоднаково.

Навчання — специфічна пізнавальна діяльність. Вона приводить у рух усі пізнавальні

IV. Способи стимулювання творчої активності учнів в пізнанні географії свого краю

Визначень поняття «творчість» багато, але практично всі вони схожі в одному: творчість — це створення чогось нового. Діти дуже близькі до природи, і творчість є невід'ємною частиною їх життя. Завдання вчителів — допомогти дитині зберегти творче ставлення до життя.

Способи стимулювання творчої активності:

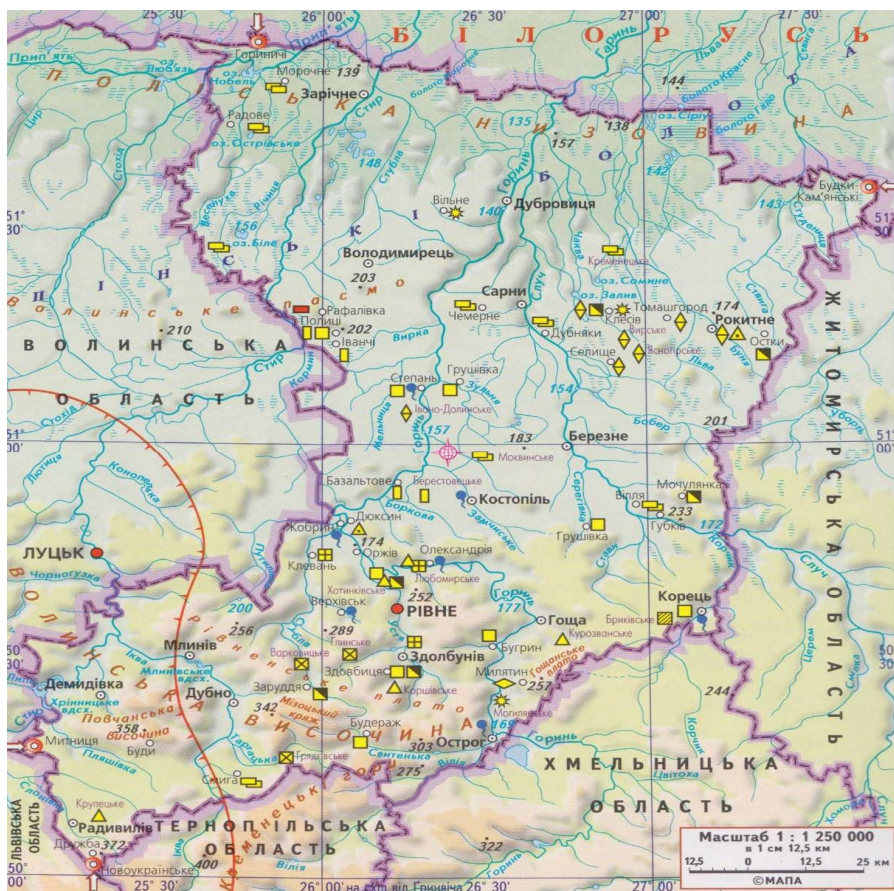
- Забезпечення сприятливої атмосфери. Доброзичливість з боку батьків, їх відмова від критики на адресу дитини сприяють вільному прояву творчого мислення.
- Збагачення світу, який оточує дитину, різними новими предметами і стимулами з метою розвитку її пізнавальних інтересів.
- Забезпечення можливостей для вправ та практики. Широке використання питань багатозначного типу в різних областях науки.

господарської діяльності людини. Які це території?
Чому ландшафти на цих територіях істотно змінилися?

III. Підбиття підсумків

Географічне положення Рівненської області

процеси: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уяву.

Для успішного навчання на кожному етапі потрібний певний розвиток цих процесів, які забезпечують розумовий розвиток учнів. Тому, організовуючи навчально-виховний процес, учитель повинен глибоко продумувати кожен елемент, кожен складову частину уроку, вимоги методики викладання навчального предмета, набутий досвід роботи, рівень підготовки учнів, можливості матеріально-технічного забезпечення процесу навчання і на цій основі досягти поставленої мети.

У педагогічній літературі і шкільній практиці виділяють в основному три форми організації роботи з учнями" на уроці: індивідуальну, фронтальну, групову.

Під індивідуальною роботою на уроці та вдома визначають таку самостійну навчальну діяльність з виконання спеціально підбраного для учнів завдання, яке відповідає його навчальним можливостям.

Індивідуальна форма роботи передбачає використання таких прийомів і дидактичних засобів навчання, які забезпечують оптимальний розвиток кожного учня в класі, як найбільш сильного, так і слабого.

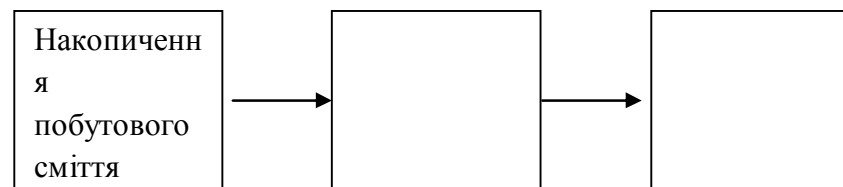

Учитель, прийшовши до класу, кожного разу стикається з різними особливостями дітей. Одні замкнуті, мовчазні, а інші балакучі. В одних дуже розвинена потреба в знаннях, вони швидко засвоюють навчальний матеріал, інші негативно ставляться до

2

3

5. Міні – конкурс плакатів «Збережемо природу рідного краю»

Учитель пропонує учням на аркушах формату А4 намалювати плакат, присвячений охороні природи Рівненщини, і обґрунтувати його тематику. Визначаючи переможців, слід урахувати не якість малюнка, а глибину розкриття теми.

6. Географічний практикум

На картосхемі Рівненської області позначити території, на яких, на вашу думку, природні ландшафти зазнали найбільш значного впливу

областями.

2. Річна кількість опадів на Рівненщині складає _____

3. Представники тварин зони мішаних лісів Рівненської області є _____

4. На півдні області поширені _____ ґрунти.

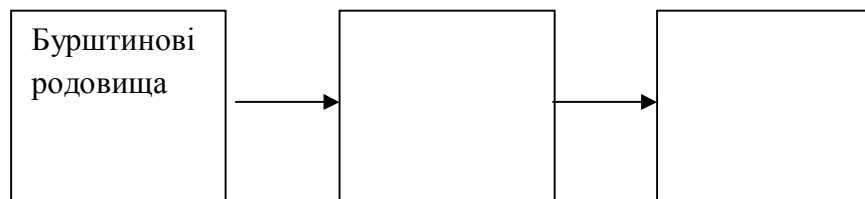
5. Притоками Прип'яті є річки _____.

6. Водоймища Рівненської області забруднюються _____

4. Географічний тренінг

Складіть логічні ланцюги антропогенного впливу на території Рівненської області.

1

навчання. Вчитель повинен своєчасно помітити особливості учнів і організувати роботу на уроці таким чином, щоб кожен з них працював на повну силу своїх можливостей. Кожен учень потребує індивідуального підходу до розвитку його нахилів, інтересів, здібностей.

Які ж навчальні можливості учнів можна використати організовуючи індивідуальну роботу з учнями?

Серед них слід виділити:

- спроможність дитини до навчання, що полягає в здатності до мислення, запам'ятовування;
- наявність спеціальних знань, умінь і навичок, отриманих учнями в результаті попереднього навчання;
- наявність умінь та навиків навчальної праці, певного рівня працездатності, відповідальності;
- наявність сукупності мотивів навчання;
- різноманітного впливу на учня в школі (вчителів, учнівського колективу, різних факторів, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання);

• впливу сім'ї і середовища, в якому учень проводить вільний час.

Всебічна і правильна оцінка навчальних можливостей учня може бути тільки результатом тривалого спостереження за ним з боку вчителя.

Цілеспрямована індивідуальна робота на уроці вимагає від вчителя старанної підготовки, великих затрат сил і часу. Правильно організоване індивідуальне навчання на уроці забезпечує повноцінне, розвивальне навчання.

Цілком незалежно від змісту навчального матеріалу, рівня загальної підготовки класу, рівня майстерності вчителя, методів, які він застосовує на уроці, швидкість сприйняття, запам'ятовування в різних учнів буде досить різною. Якщо ж розраховувати на засвоєння навчального матеріалу лише на середнього учня, виникне природне опосередкування знань і розвитку школярів у класі: для сильних учнів перебування в класі буде в кращому випадку марним. В такому ж положенні можуть опинитися і слабкі, бо

5. Найбільша _____ річка області _____

6. Несприятливі природні явища Рівненщини – це _____

Картка 2

1. На заході Рівненська область межує з _____ областями.

2. Середня температура червня на Рівненщині складає _____.

3. Серед рослин степів на Рівненщині поширені _____.

4. Під дерново-підзолистими лісами Рівненської області сформувалися ґрунти _____.

5. Річки басейну Прип'яті _____.

6. Головними «ворогами» ґрунтів Рівненщини є _____.

Картка 3

1. На сході Рівненська область межує з _____

До антропогенних форм рельєфу Рівненської області належить...

Рівненська область багата на такі корисні копалини...

3. Міні-конкурс «Знавець природи рідного краю»

Учитель пропонує учням картки із завданнями за кількістю рядів у класі. Учні, які сидять за першою партою, виконують завдання під номером 1, за другою – під номером 2. Після закінчення роботи підводять підсумки.

Картка 1

1. На сході і півдні Рівненська область межує з _____ областями.

2. Середні температури січня на Рівненщині складають _____.

3. Серед рослин лісів на Рівненщині поширені _____

4. Найбільш родючими в області є _____

рівень викладання для них важкий, втрачається віра у свої сили.

Постійний пошук, особистісно-зорієнтований підхід до учнів, створення комфортних умов для розвитку кожної дитини спонукають і мене до впровадження інтерактивних і проектних технологій та організації науково-дослідної роботи юних географів, допомагають сформувати творчу особистість. Щоб захопити дитину предметом та виявити її здібності, на різних етапах уроку застосовую різноманітні інтерактивні технології, які створюють умови активної взаємодії всіх учнів. Нетрадиційні уроки реалізують особистісно-зорієнтований підхід до кожного учня, розвиток і активізацію їх навчально-пізнавальної діяльності.

На своїх уроках використовую різні форми індивідуальної роботи. Один з них — виклад матеріалу частинами і підбиття підсумків наприкінці кожної частини. А друга форма індивідуальної роботи з учнями на уроках — закріплення й удосконалення знань і вмінь шляхом особливого закріплення навчального матеріалу

зі слабими учнями та збільшення тривалості тихого приговорювання — робота в парах, групах. На уроках використовую й інші форми індивідуальної роботи: самоперевірка виконаних завдань, взаємоперевірка, організація взаємодопомоги сильних учнів слабим учням. Географію неможливо вивчати без карти, тому проводжу індивідуальну роботу й за географічними картами: слабким учням даю завдання відшукати та підписати географічний об'єкт на контурній карті, а сильним — виконати певні географічні задачі за

Картка 2

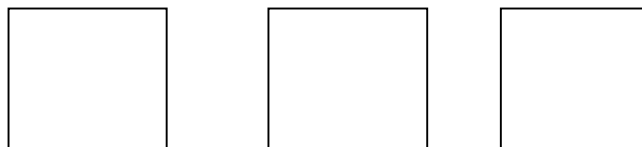
Забруднення морських вод, збідніння

Картка 3

Посилення глобального

Картка 4

Збіднення органіч

2. Географічний крос

Закінчити речення:

На півночі і сході Рівненська область межує з...

Найбільша річка Рівненської області...

До дрібних форм рельєфу Рівненської області

належать...

Обладнання: атлас України, атлас Рівненської області, аркуші паперу формату А4, картосхеми.

ХІД ЗАНЯТТЯ

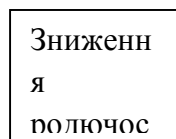
I. Організація класу

II. Практичні завдання

1. Екологічний тренінг

Кожна група учнів отримує картку із завданням установити взаємозв'язки між господарською діяльністю людини і станом природи і заповнити прогалини в логічному ланцюгу, який розкриває наслідки негативного впливу людини на зовнішнє середовище.

Картка 1

картами та впізнати географічний об'єкт за контурами або за фрагментом контурної карти.

Індивідуальну роботу доцільно організовувати на всіх етапах уроку. Простіше за все її використати при закріпленні, повторенні й тренуванні у виконанні певних вправ. Проте вона є ефективною й під час самостійного вивчення нового матеріалу, особливо попереднього його опрацювання вдома (робота в домашніх групах, випереджальні завдання). Якщо я знаю, що певний учень намагається глибоко опанувати ту чи іншу тему, я рекомендую йому використати для цього довідкову літературу або матеріали періодичної преси. На цій основі учень повинен опрацювати ці матеріали, порівняти їх і зробити висновки. Такий підхід до сильних учнів дозволяє виховати творчу особистість, яка буде озброєна навичками творчої праці.

Для слабких учнів можна с систему продуманих завдань можуть бути:

- з готовими зразками рішень і задач, які потрібно розв'язати ,виконавши зразок;

- з різними алгоритмічним приписами, що дозволяють крок за кроком розв'язати певні задачі, виконати практичну роботу або вправу;

- з різними творчими відомостями, що пояснюють теорію, явище, механізм процесів та ін., після вивчення яких потрібно відповісти на ряд питань;

- із завданням порівняти, співставити, узагальнити і т. д.

Наприклад: завдання 6 класу з теми «Способи зображення Землі»

1. Умовні позначення на карті пояснюються в:

- а) історії карти;
- б) легенді карти;
- в) на самих позначеннях;
- г) не пояснюються.

2. Установіть співвідношення:

- 1. Середньомасштабна карта.
- 2. Дрібномасштабна карта.

ГЕОГРАФІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ

IV. Підсумок уроку. V. Домашнє завдання

Тема: ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНА

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета: закріпити вміння учнів давати характеристику особливостям сучасних ландшафтів Рівненщини, умінь аналізувати вплив господарської діяльності людини на природні ландшафти.

Дізнавшись про властивості рослин, варто ознайомити з ними своїх близьких, рідних, порадити, які рослини можна використовувати для лікування. Мабуть, мало хто відмовиться посидіти за склянкою чаю, завареного чебрецем, ромашкою чи м'ятою. На скільки зменшують хворобливий стан під час нежиті парові інгаляції з шавлії, ромашки – всім відомо. Багатьом солодкоїжкам до смаку варення з кульбаби, повидло з глоду, желе з обліпихи й горобини, кисіль з пелюстків шипшини.

Червона книга

Учитель: Чому Червона?

Бо вона, ніби червоний сигнал світлофора, має повідомити про небезпеку, збудити в людей тривогу за долю природи: мовляв, зупинитися, людино, подумай, будь обережною!!!

3. Великомасштабна карта.

4. План місцевості.

А.1:500

Б.1:100000

В.1:5000000

Г.1.2000000

3. Назвіть усі відомі вам способи орієнтування на місцевості. Які з них найбільш точні.

4. Яке значення мають плани та карти в житті людини? Наведіть приклади.

Картки із запитаннями різної складності роздаю учням без урахування їх здібностей, але пропоную відповісти на запитання, відповіді на які вони добре знають. Картка має чотири запитання різного рівня: слабший учень відповість на одне запитання, середній — на два, а сильний вже зможе відповісти на всі чотири запитання. Перед учнями ставиться завдання відповісти на якомога більше запитань, що спонукає їх

активно працювати, шукати відповідь як самостійно, так і за допомогою товаришів. Відповівши на всі запитання, учень зможе оволодіти обов'язковим мінімумом знань з теми. На наступних етапах завдання ускладнюється, знання поглиблюються, навички удосконалюються.

У СВОЇЙ РОБОТІ КЕРУЮТЬ ОСНОВНИМИ ЗАПОВІДЯМИ

1. Люби дитину! Любов до дітей-серцевина педагогічної моральності, основа культури вчителя.

2. Вір у дитину! Без віри в дитину, без довіри до неї вся педагогічна мудрість, усі методи і прийоми навчання та виховання руйнуються, як будиночки з піску.

3. Знай дитину! Без знання дитини немає навчання, немає виховання, немає справжнього педагога та педагогічного колективу. Якомога глибше знати духовний світ кожної дитини — перше і найважливіше завдання педагога.

Розповідь учителя. Деякі рослини, занурені у воду, здатні поглинати й накопичувати у своїх тканинах радіоактивні елементи. Наприклад, комиш озерний, що поширений у плавнях нашого краю, здатний вбирати з води велику кількість забруднених речовин, включаючи отруйні та радіоактивні. Широко відомі цілющі властивості рослин Херсонщини.

Латаття біле. Це білосніжне диво зачарувало нас,
полонило нашу уяву:

Білі лілії озерні –

Ніжні квіти водяні,

Як з мармуру – чисті

Похилилися сумарні

На хвильки сріблясті.

4. Поважай дитину! Не вважай себе спроможним вирішувати ті проблеми, які повинна вирішити сама дитина.

5. Розумій дитину! Вмій поставити себе на її місце, побачити світ її очима, зрозуміти, чим дитина живе, до чого прагне.

План індивідуальної роботи

I. Вивчення індивідуальних здібностей учнів

1. Вивчення навчальних можливостей учнів за допомогою системи самостійних робіт.

2. Вивчення та аналіз побутових умов, в яких учні живуть та навчаються.

II. Створення в навчальному кабінеті комплексної системи дидактичних засобів індивідуальної роботи з учнями

III. Поглиблення вивченого матеріалу

1. Складання індивідуальних оптимальних завдань для кожного учня.

2. Складання системи контролю за навчанням і розвитком учнів.

3. Підбір пізнавальної та наукової літератури.

4. Індивідуальні консультації.

15. Підготовка до географічної олімпіади.

IV. Творчий пошук

1. Розв'язування географічних задач.

2. Складання та розв'язування кросвордів, ребусів, і чайнвордів, цікавих запитань.

3. Підготовка повідомлень, доповідей, рефератів.

4. Виконання олімпіадних завдань з географії різних турів.

5. Практичне застосування знань з географії.

6. Виконання творчих проектів.

V. Участь учнів у позакласній роботі

1. Періодичний випуск газети «Юний географ».

2. Підготовка та проведення тижня географії.

3. Підготовка та проведення географічних ігор, конкурсів, змагань, вікторин, подорожей.

4. Підготовка та проведення Дня туризму, участь у районному туристично-краєзнавчому зльоті.

VI. Узагальнення і аналіз індивідуальної роботи

Чистотіл. Пам'ятаєте, як зустрілися на вулиці том Соєр з Гекльберрі Фінном і стали сперечатися про те, як краще вивести «бородавки». Хлопчики, герої книги Марка Твена, пропонували один одному фантастичні рецепти, серед них був «гнилий пеньок», «дохла кішка» й різні приказування. Все перелічене до справи не стосувалося. Але серед рослин можна знайти такого помічника – це трава чистотіл.

та шлунка.

Шипшина. Завдяки багатому вмісту вітамінів плоди шипшини мають різноманітну дію. У тибетській медицині використовують, лікуючи легені. Відвари з коренів лікують нервові захворювання.

Валеріана. Від латинського «валері», що означає «бути здоровим». Збір валеріани почався ще за Петра I. В усі куточки держави надходили накази «збирати трави, квіти й коріння, які пригодні до лікарської справи». До них відносили і валеріану.

1. Формулювання висновків.

2. Своєчасне умовне переведення учня на більш високий рівень, що трохи випереджає його сьогоднішні можливості.

Систематична індивідуальна робота в процесі навчання має велике значення, вона сприяє активізації мислення учнів, свідомому засвоєнню матеріалу.

2.3 Ігрові методи навчання, як засіб підвищення пізнавального інтересу учнів

Людина грає тільки тоді,

коли вона людина в повному розумінні слова,

і вона буває цілком людиною лише тоді коли грає.

Ф. Шиллер

Відомо, що найкоротший шлях до знання лежить через пізнавальну та самостійну активність учнів у

навчальному процесі, через продуктивну їх діяльність. Міцніше й глибше і з найменшими зусиллями отримуються знання за умови творення для учнів пізнавального та пошукового інтересу.

Пізнавальний і пошуковий інтерес, а внаслідок нього й творча активність школярів самі по собі не виникають. Вони формуються і створюються змістом навчального матеріалу, методами, прийомами, засобами навчання, особистістю вчителя і під впливом внутрішніх потреб, бажання вчитися.

Метою особистісно-орієнтованого навчання є сприяння становлення та розвитку особистості учня, його вмінню вчитися, співпрацювати, жити серед людей. Досягненню цієї мети приносять географічні ігри.

Усе наше життя - гра. Ми граємо і ранньому дитинстві, у шкільні роки,

ставши дорослими, ми знову граємо свою роль. І так усе життя. А.Макаренко часто у своїх працях показував роль гри в житті дітей. Гра збагачує дітей

язичеським богам. З нього готують чай, що допомагає лікувати шлунок. Чебрець – пряна рослина, надає аромат у консервуванні.

Подорожник. Рослина, яку високо цінують у народній медицині.

Сироп з нього є добрим засобом проти кашлю. Радять використовувати у лікуванні раку легень

Дивосил. Зустрічаються різні назви. Відносять його до могутніх лікарських рослин. Дивосил й барвінок, рута й любисток, калина й хміль – рослин, що широко увійшли до української поезії. Але знання про рослину сягають у давнину.

Чебрець. Ще стародавні слов'яни під час піднесення жертв богам, кидали рослину у вогонь для «воскурювання благоуханного диму» грізним

враженнями, створює атмосферу доброзичливості, є одним із головних засобів і умов розвитку інтелекту школяра, розвиває такі якості, як кмітливість, ініціативність, упевненість у собі, прагнення до перемоги.

«Духовне життя дитини, - писав В.Сухомлинський, - повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона - засушена квітка.» Звернімо увагу, що видатний педагог ставить гру в один ряд із будь-якою активною творчістю. На нічим незамінне й неминуще значення гри вказував інший великий дидакт Росії – К.Ушинський. «Не думайте, - підкреслював він, - що все це мине безвісти з періодом гри, зникне разом з розбитими барабанами: дуже ймовірно, що з цього зав'яжуться асоціації, що згодом зв'яжуться в одну велику мережу, яка визначить характер і напрям людини».

На уроках із використанням гри немає сірості, буденності, одноманітності, монотонності; створюються

умови для всебічного розвитку дитини, її здібностей, накопичуються позитивні емоції, вноситься новий цікавий зміст у навчання, учні проявляють фантазію і самостійний пошук відповіді, накопичують знання.

Гра створює атмосферу, яка дає можливість учню показати свої знання, думати, порівнювати, відбирати головне. Це дає змогу побачити учня по-новому, розкрити його здібності.

За широкого впровадження ігрових форм і методів на уроках географії стануть можливими:

- створення комфортного середовища для навчання;
- підвищення ефективності засвоєння знань завдяки мотивації та активізації модальності сприйняття;
- орієнтація на практичну діяльність;
- систематизація знань;
- індивідуалізація навчання, а в цілому розвиток творчого потенціалу учня і формування стійкого пізнавального інтересу до географії.

компресів. Деякі господарки використовують полин у боротьбі з комахами. Але першими це застосовували

горобці: у свої гнізда вони кладуть свіже листя полину, запах відганяє бліх, що заважають пташеняткам.

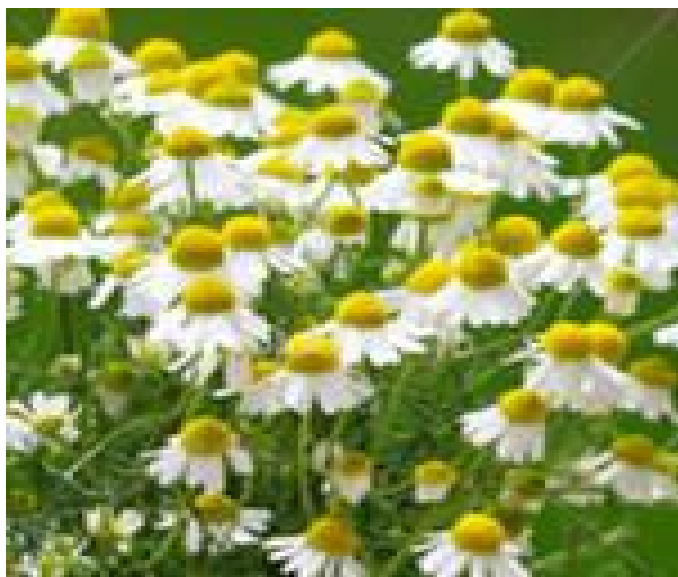
Бачите, роботу їм дали.

Я ступаю на килим цвітастий,

Захмеліла голова моя,

Ще коли таке казкове царство

У житті побачу хоч здаля.

Полин. Збереглося повір'я, що «жмут» полину оберігає від втоми подорожуючих й допомагає у найтяжчі часи. Великий Авіценна вважав, що полин допомагає мореплавцям у морській хворобі. Використовують полин у вигляді настоїв, відварів,

Основне застосування ігор - стимулювання інтересу до навчання. Якщо вчитель не хоче погасити у своїх учнів потягу до знань, потрібно використовувати на уроках ігри або хоча б ігрові моменти.

Гра — це засіб, де виховання переходить у самовиховання. Саме під час гри створюються відносини між дорослим і дитиною. Ці відносини лежать в основі особистісного підходу, коли педагог орієнтований на особистість дитини в цілому, а не лише на її функції як учня. Ігровий метод залучення школяра до діяльності та спілкування передбачає саме особистісний підхід, стимулює активність і залучає учнів до творчої діяльності. Саме ці завдання ставить перед собою сучасна система освіти.

Класифікація ігор та ігрові форми навчання

Одним із завдань шкільної географічної освіти є ефективна організація навчального процесу, раціональний підбір форм навчання.

Класи	Типи	Види
Творчі	Рольові	«Казка», «композиція», «суд», «концерт», «форум», «круглий стіл», «конференція», «консиліум», «подорож»
Частково-пошукові й пошукові	Змагальні	«Турнір», «аукціон», КВК, вікторина, «Поле чудес», «Брейн-ринг», «Що? Де? Коли?», «Щасливий випадок»
Репродуктивні	Настільні	Лото, ребуси, кросворд, головоломка, чайнворд

Значну роль у цьому відіграють нестандартні ігрові методи навчання. Класифікація ігор здійснюється на основі різних підходів.

Ігрові форми навчання — це спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі ігрової моделі.

Структурними компонентами ігрової форми є:

- ігрова модель, що визначає межі гри та її кінцеву мету;

«Коли у людини зуби болять, то йому не до віршів, не до казок, не до квітів. Це я — дядько Зубний Біль. Я найсильніший на світі!» Чи можна з цим погодитися? Серед переможців зубного болю є чимало рослин. До них належить і шавлія. Використовують відвари з листя для полоскання.

Ромашка лікарська. Народна медицина давно помітила цілющу силу ромашки. З неї готують лікарський чай, відвари, настої. Місцевий поет В. Форушенко пише у вірші «Ромашка»:

*Запахні ромашки вкрили поле
Ковдрою із жовто-білих фарб.
І здається, ніби тут ніколи
Інших не було чарівних барв.
Ось і перші бджоли прилетіли.
Голови ромашки підняли.
І над полем дружно загуділи,*

рослинами краю, навчимося їх розпізнавати, дізнаємося про значення у житті людини, їх цілющі властивості.

III. Вивчення нового матеріалу

Окремі учні мали випереджаюче завдання: підготувати опис окремих рослин з використанням творів художників, поетичних творів (Під час розповіді користуємося гербарієм.)

Шавлія. Одного разу мудрий і добрий Ганс Христіан Андерсен, казки якого нам добре відомі,

дуже застудився та ще в нього заболіли зуби. Всю роботу довелося відкласти. Але, коли біль пройшов, він написав нову казку про бідного студента й дядька

його – Зубний Біль. Ось що він говорив студенту:

- спосіб організації навчання або правила організації гри;
- характер навчально-пізнавальної діяльності, що визначає клас гри.

Особливо підвищений інтерес в учнів викликають дидактичні ігри-завдання: вікторини, загадки, словесні географічні ігри, що складаються з цікавих запитань, відкривають простір для роздумів, тренують мислення та слугують своєрідним засобом уведення учнів у нову тему.

Приклади ігор з досвіду роботи

Вирости гусеницю або побудуй паровозик

Ця гра наочно показує, який обсяг інформації з певної теми мають учні класу, про що можна судити за довжиною «гусениці» або «паровозика» термінів і понять.

Учні складають «гусеницю» на початку та наприкінці вивчення теми.

Гра «Вирости гусеницю» має відразу дві мети: навчальну й виховну. Учні розширюють свій кругозір, закріплюють знання з вивченої теми, систематизують

матеріал і вчаться вибирати головне. З іншого боку, гра показує, яких успіхів вони досягли в освоєнні теми. Дух змагання активізує роботу учнів, а також створюється ситуація успіху: навіть найслабші учні зазвичай будують гусеницю довшу, ніж перед вивченням теми, і це обов'язково слід відзначити, похвалити їх.

В ігровій формі учням класу дається можливість оцінити свої успіхи й результати, порівняти їх з успіхами інших. Досвід показує, що перед вивченням теми довжина «гусениці» не перевищує п'яти — восьми слів,

Обладнання: фізична карта України, атласи, гербарій, таблиці, фізична карта Березнівщини.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу

II. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів

Любов до рідного краю неможлива без любові до його природи!

К. Паустовський

Нам випало щастя жити на цій чудовій землі, милуватися її красою, користуватися її дарами. Картини рідної природи з раннього дитинства входять у нашу свідомість й залишаються на все життя. Зачаровано вбираємо зором різнобарв'я кольорів: зелень трав, буяння квітів, казкові бризки сонця. Сьогодні на уроці ми ознайомимося з різними

базальтових монолітів, стародавніх міст і сіл, із власною давньою історією.

**Тема: РОСЛИННИЙ СВІТ СВОГО КРАЮ.
ОХОРОНА РОСЛИННОГО СВІТУ. ЧЕРВОНА
КНИГА УКРАЇНИ.**

Мета: розширити знання учнів про рослинний світ; допомогти учням краще збагнути природу рідного краю; розвивати пізнавальний інтерес учнів; вчити застосовувати правила природоохоронної поведінки у повсякденній діяльності.

а то й менше в деяких учнів. Зате на останньому уроці теми вона значно подовжується: до 15—20 слів і більше.

Урок-гра «Аукціон знань»

Таку гру можна використати для закріплення і контролю вивченого матеріалу. Можна провести в такій формі тематичну атестацію або під час предметного тижня. Під час підготовки до цієї гри вчитель підбирає різнорівневі питання з вивченої теми. Кожне питання має свою вартість. Чим складніше питання, тим вища його ціна. За правильну відповідь учні одержують ігрові гроші. Їх можна виготовити самостійно або взяти з гри «Монополія». Зароблені гроші після закінчення гри учні складають у конверти та здають учителеві для підбиття підсумків і визначення переможців.

Ця гра дуже подобається дітям, вони захоплюються грою, легко й невимушено включаються в роботу. Гра підвищує активність навіть дуже слабких учнів, допомагаючи їм підвищити свій рівень самооцінки.

Рівень I

1. Чому до природи слід ставитися розумно й дбайливо?

2. Наведіть приклади згубного впливу людини на природу.

3. Які види охорони природи застосовуються у нашому краї?

Рівень II

1. Як вплинула господарська діяльність людей на природу Харківщини? Який її сучасний стан?

Визначте роль природно-заповідних територій краю в охороні природи. 3. Назвіть найбільші заказники Харківщини.

Рівень III

1. Чому необхідно знати закони, за якими живе й розвивається природа?

2. Які науки допомагають людині вивчати закони природи? Наведіть конкретні приклади.

3. Природа — це єдиний складний організм. Наведіть приклади, що підтверджують це.

Рівень IV

мальовничих куточків землі. Про красу її природи ще на початку XX століття писав академік АН України й АН Білорусії Павло Тутковський, котрому належать відомі у наукових колах слова: „Природа нашого Полісся являє

стільки своєрідної краси і знаменитих явищ, стільки пам'яток віддалених геологічних подій, що може дати на довгі літа рясний матеріал для праці вчених, митців і поетів".

Рівненщина цікава своїми природними ресурсами, історичними подіями, особистостями, пов'язаними з її долею. Це край золотистого бурштину та славнозвісних

цілому. Краєзнавчий підхід у здобутті географічних знань учнів сприяє активізації їх пізнавальної діяльності. Учні більше і частіше ставлять питання про свій край, про жителів села, міста, району, області.

У здобутті краєзнавчих знань з географії важливу роль відіграють міжпредметні зв'язки. Адже зміст географічного краєзнавства тісно переплітаються з історичним, біологічним і літературним краєзнавством.

Урок та екскурсії для учнів вважаються основним видом діяльності, що спрямовані на формування краєзнавчих знань при вивченні географії. Хоча не треба забувати і про інші форми, особливо заняття в гуртках, туристичні походи, додаткову літературу.

Рідний край - то найулюбленіший куточок нашої України, то колиска, яка вигойдуює наше дитинство на хвилях любові й добра, котра наділяє тими духовними та фізичними силами, що допомагають нам гідно проходити життєвим шляхом.

Наш рідний край - Рівненщина, у межах якої лісо-степ зустрічається із природною зоною мішаних лісів - Поліссям і витворює багатство та розмаїтість

1. Чому необхідні державні закони про охорону природи?

2. Назвіть найважливіші з них, що є чинними на території України.

3. Які закономірності природи підтверджують необхідність дбайливого ставлення до неї?

Питання для гри підібрані для контролю знань з теми «Правила особистого поведіння в природі. Охорона природи».

Філософи стверджують, що «гра — це особлива форма дитячого життя, вироблена або створена суспільством для керування розвитком дитини; щодо цього вона є особливим педагогічним утвором, хоча творцем її були не окремі люди, а суспільство в цілому, а сам процес виникнення й розвитку гри був «масовим»... процесом, у якому природничо-історична закономірність «пробивалася» крізь різноманітну свідому діяльність окремих людей». Насамперед гра — це породження діяльності, за допомогою якої людина перетворює, змінює навколишній світ. У грі вперше формується і проявляється потреба дитини «впливати

на світ, стати суб'єктом», хазяїном своєї діяльності. Ця особливість гри приховує значні творчі можливості, готує дитину до майбутнього життя, прийняття самостійних рішень і аналізу різних ситуацій.

Сучасне суспільство ставить перед школою завдання виховати активну, талановиту, творчу особистість. Для повноцінного розвитку здібностей учнів необхідне поєднання репродуктивних, частково-пошукових та творчих завдань. Репродуктивні завдання спрямовані на відтворення знань та способів діяльності. Частково-пошукові завдання передбачають виявлення учнями певної самостійності, ініціативи в пізнавальній діяльності. В процесі виконання цих завдань в учнів виявляються та розвиваються творчі здібності: критичне мислення; здібність переносити знання і вміння в нову ситуацію; незалежність судження.

Творчі завдання сприяють не тільки міцному засвоєнню системи знань, а й розвитку особистості в цілому.

Досить новою і педагогічно виправданою формою навчання школярів, що мають пошукову цілеспрямова-

- адміністративно-територіальні (населений пункт, район, область, край, країна);
- економічні (заводи, господарства, шахти);
- історичні (пам'ятки, заповідники, пам'ятки природи);
- культурно-мистецькі (театри, музеї, бібліотеки, навчальні заклади);
- природні (форми рельєфу, водойми, корисні копалини, рослини і тварини).

Вивчення природи і багатств рідного краю дає можливість зрозуміти значення господарської діяльності населення краю, збагнути взаємозв'язок людини з природою.

Робота з вивчення природи рідного краю у різних вікових групах дітей є могутнім засобом виховання в учнів цінних моральних якостей, насамперед національної свідомості, любові до своєї Батьківщини.

Краєзнавчі знання мають важливе значення в пізнанні географії свого краю. Вони формують риси патріотизму в учнів, пробуджують інтерес до пізнання місцевості, в якій вони проживають, і до своєї країни в

виховним потенціалом. Це зумовлене насамперед тим, що природа, суспільне життя і праця, економіка, культура, історичне минуле рідного краю — невичерпні джерела пізнання, формування національної самосвідомості і світоглядної позиції особистості, та всебічного і гармонійного її розвитку.

3.1 Краєзнавчий підхід у здобутті географічних знань

Головним джерелом знань про рідний край є краєзнавчі об'єкти. За основними напрямками вивчення їх умовно можна поділити на такі групи:

ність, є уроки-дослідження, дослідницькі завдання. Найбільш доцільно їх проводити під час вивчення нового матеріалу чи узагальнення та систематизації знань.

Учням пропонується провести дослідження, щоб виявити спільне чи відмінне, зробити узагальнення, встановити причини такого явища.

Послідовно виконавши завдання, учень створює власний навчальний продукт. Отримавши завдання, діти працюють за планом:

- мета дослідження;
- план роботи;
- відомості про об'єкт;
- робота з науково-популярною літературою для збору додаткових відомостей про об'єкт;
- зв'язки з іншими об'єктами;
- результати й висновки.

Наприклад, тема «Населення України». Завдання: дослідити віково-статеву структуру учнів своєї школи.

Діти виявили, що учнів у школі зменшується з кожним роком, дівчаток більше, але спостерігається

період, коли хлопчиків народжувалося більше. Учні встановлювали причини зменшення кількості народжуваності в селі, пропонували свої проекти щодо усунення такої ситуації.

Тема. «Сільське господарство світу». Клас ділиться на групи, кожна отримує завдання дослідити, чому говорять, що...

I група — помірний пояс — житниця світу;

II група — субтропіки рясні;

III група — тропіки екзотичні.

Після виконання завдання учні пояснюють ці вислови, пропонують список сільськогосподарських культур, які найбільш доцільно вирощувати в умовах цього регіону, та тварини, яких бажано розводити, обговорюють своє рішення.

Приклад 1. Ви працюєте в туристичній фірмі «Люкс». Ваше завдання — підготувати маршрут для знайомства жителів України з визначними пам'ятками Китаю. Розкажіть, через які міста проляже ваш маршрут? Якими видами транспорту ви скористаетесь? Що побачать туристи?

краєзнавчою літературою і картографічними матеріалами.

По-перше, знати і розуміти основні закони природи. У природі немає нічого безмежного. Відсутні в ній явища, якими людина могла б зневажати. Сама людина лише частинка, хоч безумовно і найдосконаліша, великого світу природи. Щоб був збережений цей світ, необхідно зберегти всю різноманітність рослин і тварин, всі природні компоненти, що вас оточують. Краєзнавство у шкільному закладі варто розглядати як організовану і керовану вчителем багатогранну пізнавальну, пошуково-дослідницьку, суспільно-корисну працю дітей, спрямовану на комплекс вивчення рідного краю (природа, побут, господарство, культура), з посиленою участю їх в охороні та збереженні здобутків національної культури і навколишньої природи. Краєзнавство є однією з важливих основ у зміцненні зв'язку школи з життям, працею дорослих. Об'єднуючи в собі навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку і суспільно-корисну діяльність дітей, володіє великим

III. Красознавчий аспект у вивченні географії.

Доки дитина дивується красою світу, дивиться на нього «з відкритим ротом» — з неї може вийти геніальний художник, поет, композитор, лікар, учитель, фермер.

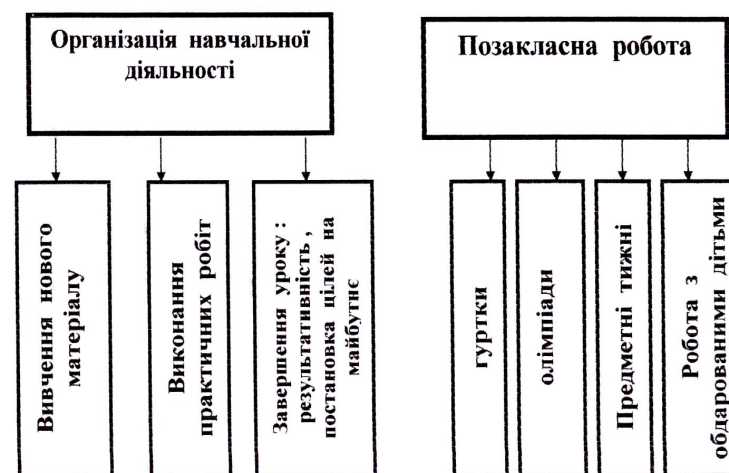
Подорожуючи стежками рідного краю, дитина долає численні перешкоди, виробляючи необхідні риси характеру, вчиться спостерігати, здійснювати свої маленькі відкриття, аналізуючи складні відносини між природою і людиною. Цей процес досить активно впливає на розвиток підростаючої особистості, її соціалізації, громадянської зрілості, фізичних якостей. Крім того, кожний туристичний похід — це цікаві зустрічі, незабутні вечори біля вогнища, на якому закипає духмяна юшка, гітара, жарти, свіже повітря і гарний настрій.

Під терміном «рідний край» розуміють територію своєї адміністративної області, краю, держави, яка вивчається як за навчальною програмою, так і під час походів і екскурсій, а також шляхом знайомства з

Приклад 2. Учням пропонується скласти короткий рекламний туристичний проспект однієї з країн світу.

Значну цікавість в учнів викликають завдання утрудненого характеру: чайнворди, кросворди, географічні задачі, головоломки, ребуси.

Система розвитку пізнавальних інтересів

Пропоную приклади деяких видів ігрової діяльності, які використовуються в процесі вивчення географії.

1. «Сходження на вершину».

На дошці намальовано дві гори з прапорцями. За цими прапорцями треба піднятися до вершини гори, але підйом на сходинку вгору можливий тільки в разі правильної відповіді на запитання. Виграє той, хто швидше підніметься на гору.

Питання можуть бути різні, відповідно даної теми.

Водоспад відомий перетнув ріку.

В них ім'я єдине - відгадають всі.

На честь королеви є тут назви ці.

(Вікторія)

Дні приходять.

Ніжне плесо

Іскорками в хвилях грає.

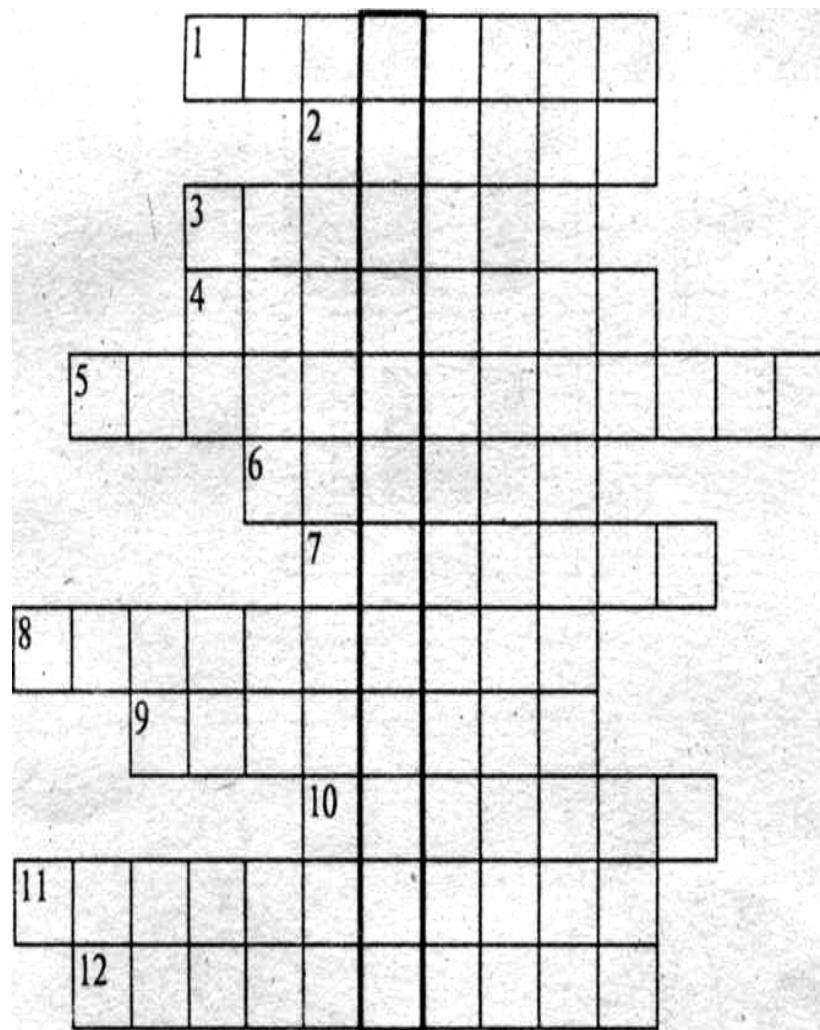
Пісня лине,

Ранить серце.

Осінь наступає.

2.«Географічний бій».

Учні ставлять запитання гравцям команди-суперника. Прізвище того, хто відповідає, називає сам автор запитання. Потім запитання ставить учень з іншої команди. Кожна команда ставить по 5 запитань даної

5. Протока, що відокремлює Африку від Європи.

6. Дослідник Африки, керівник англо-американської експедиції, яка в 1874—1877 роках досліджувала Східну і Центральну Африку.

7. Найближчий до Африки материк.

8. Англійський дослідник, який понад 30 років досліджував Південну і Центральну Африку (1841—1873).

9. Перешийок, що з'єднує Африку і Євразію.

10. Найвідоміша паралель, яка перетинає Африку майже посередині.

11. Океан, який омиває Африку на заході.

12. Велика затока біля берегів материка.

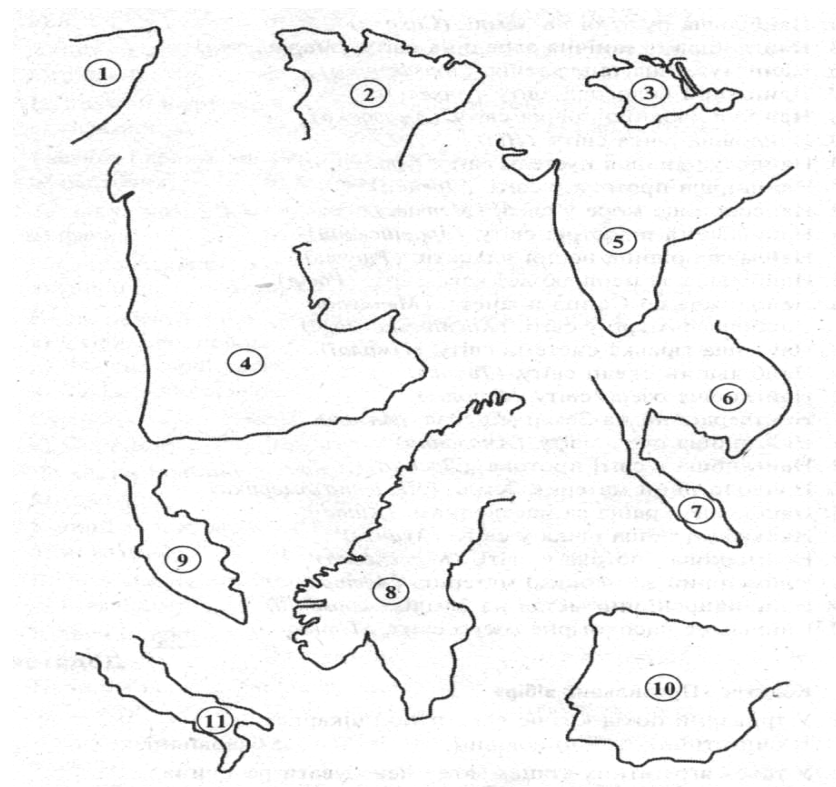
У вертикальній колонці: наш співвітчизник, дослідник Північно-Східної Африки.

теми. Яка команда дає більше правильних відповідей, та і перемогла.

3. «Склади слово».

У лівому стовпчику подається перша частина слова, а в правому відповідно даної теми.

Конкурс «Упізнай мене»

Інтелектуальна гра «Еврика» (6 клас)

Учасників та членів журі прошу зайняти свої місця.

У нас сьогодні грають учні 6-х класів _____

Оцінювати конкурси та слідкувати за ходом гри буде журі у складі _____

Для визначення послідовності участі у грі потрібно провести жеребкування.

Конкурс 1. Тема

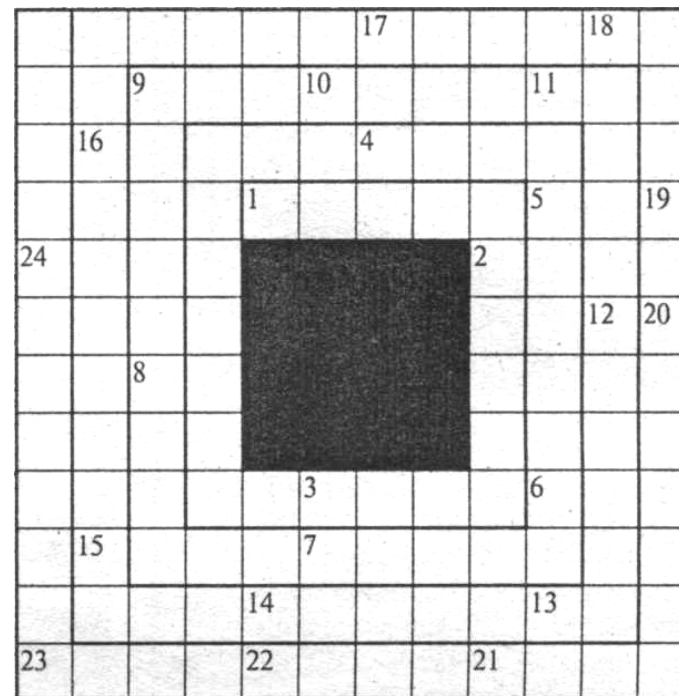
Учасникам потрібно відповісти на запитання за обраною темою. Вартість питання один бал, у разі правильної відповіді на всі запитання додається п'ять бонусних балів.

Теми

I. Метеорологічні прилади.

19. Комаха, яка є переносником небезпечної хвороби малярії.

20. Ліаноподібна пальма.

Міні-кросворд «Географічне положення та дослідження Африки»

1. Мис, крайня південна точка материка.
2. Півострів на сході Африки.
3. Море, що омиває Африку на північному сході.
4. Великий острів біля східних берегів материка.

7. Гірський азонльний природний комплекс на півночі материка.

8. Найбільша тварина саван.

9. Національний парк у кратері щитовидного вулкана в Танзанії.

10. Місце в пустелі, де на поверхню виходять підземні води.

11. Країна, центральна та Південна частини якої зайняті саваною.

12. Найбільший ссавець саван (до 2,5-3,5 т) після слона.

13. Найпрудкіший хижак.

14. Дерево, з якого отримують корок.

15. Трав'яниста рослина екваторіальних лісів, ребристі серповидні плоди якої створюють суцвіття вагою близько 50 кг.

16. Пустеля на півдні материка.

17. Найбільше дерево саван.

18. Дерево субтропічних лісів і чагарників Південної Африки.

II. Погода.

III. Стихійні метеорологічні явища.

IV. Загадка.

V. Клімат.

VI. Географія.

VII. Умовні позначення елементів погоди.

VIII. Небесні тіла.

IX. Градусна сітка Землі.

X. Секрет.

I. Метеорологічні прилади

1. Чим визначити напрямок вітру? (*Флюгером*)

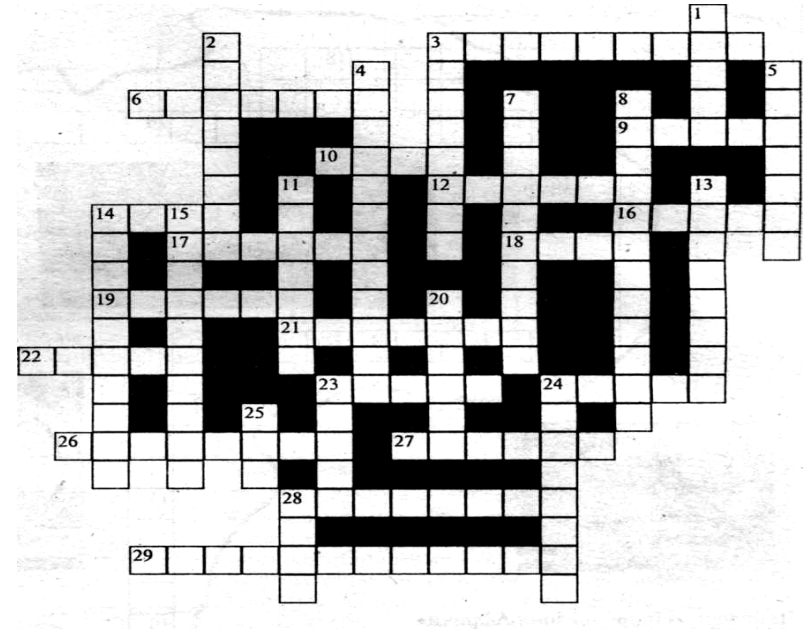
2. Чим визначити тиск повітря? (*Барометром*)

3. Чим вимірюють висоту снігового покриву?
(*Сніговою рейкою*)

4. Чим вимірюють вологість повітря?
(*Гігрометром*)

5. Чим вимірюють кількість опадів? (*Опадоміром*)

6. Чим вимірюють температуру повітря? (*Термометром*)

Чайнворд «Природні зони Африки»

1. Вологий екваторіальний ліс.
2. Частина екваторіального лісу по вертикалі.
3. Найбільший нелітаючий птах саван.
4. Природна зона, де переважає трав'яна рослинність.
5. Трава Атласького плато, з якої виробляють цінні сорти паперу
6. Найпоширеніша жуйна парнокопитна тварина саван.

По вертикалі:

1. Хижа тварина саван, яка полює на копитних, але може житись і залишками тварин, що розкладаються.
2. Острів біля східних берегів материка.
3. Найбільше озеро.
4. Найвища вершина.
5. Колишня столиця Кот-Д'вуару.
7. Великий острів біля східних берегів Африки.
8. Дослідник Північно-Східної Африки, українець за походженням.
11. Найвища вершина Атласу.
13. Ендемік Мадагаскару, який називають «деревом мандрівників».
14. Найглибше озеро.
15. Заповідник у кратері згаслого вулкану.
20. Найбільша за площею природна зона.
23. Найповноводніша річка.
24. Річка басейну внутрішнього стоку на півдні материка.
25. Найдовша річка.
28. Країна в Західній Африці.

7. В яких одиницях вимірюють атмосферний тиск?
(*мм. рт. ст.*)

II. Погода

1. Зошит чи аркуш, в якому щодня відмічають спостереження за погодою. (*Календар погоди*)
2. Рух повітря в горизонтальному напрямку. (*Вітер*)
3. Волога, яка випадає на земну поверхню. (*Опади*)
4. Скупчення води на висоті в повітрі. (*Хмари*)
5. Передбачення погоди. (*Прогноз*)
6. Люди, які проводять спостереження за погодою. I (*Метеорологи*)

III. Стихійні метеорологічні явища

1. Льодяні частини, які випадають під час грози.
(Град)
2. Вітри катастрофічної сили. (Урагани) 1,
Випадання сильного дощу за короткий час. (Злива)
3. Поява низької температури повітря на початку І
осені, наприкінці весни. (Приморозок)
4. Утворення шару льоду на дорогах, небезпечно
для І людей і машин. (Ожеледиця)
5. Протягом тривалого часу немає опадів. (Посуха)
6. Сходження снігу в горах. (Лавина)

IV. Загадки

- Без рук, без ніг, а ворота відчиняє. (Вітер)
- Різнобарвне коромисло через річку повисло. (Веселка)
- Я вода і на воді плаваю. (Лід, крига) На дворі
горою, а в хаті - водою. (Сніг) Без пилки, без сокири, а

17. Ділянка земної кори, що опустилась по лініях
скидів нижче від сусідніх ділянок. В Африці в таких
зниженнях знаходяться найглибші озера.

18. Рід багаторічних трав'янистих рослин родини
лілейних, які поширені в посушливих областях Африки.

19. Найбільша людиноподібна мавпа Африки.

21. Назва верхньої течії р. Конго (Заїр).

22. Багаторічна трав'яниста рослина, яка дає
ребристі серповиднозагнуті плоди, зібрані в супліддя
вагою до 50 кг.

23. Комаха, яка є переносником небезпечної
хвороби малярія.

24. Дерево, яке вирощують у субтропіках Північної
Африки заради плодів, які дають цінну олію.

26. Павукоподібна тварина, поширена в пустелях,
яка на останньому членику містить пару отруйних
залоз, що відкриваються на вільному кінці жала.

27. Найбільше дерево саван.

28. Прадавній материк, частиною якого є Африка.

29. Найбільше місто Південної Африки.

10	Замбезі	3
11	Хартум	2
12	Конго	1

Кросворд «Африка»

По горизонталі:

3. Дерев'яниста рослина пустелі Наміб, яка має короткий (10-15 см) і товстий (до 1 м в діаметрі) стовбур, від якого відходять два шкірясті листки завдовжки до 3 м.

6. Друге за розмірами місто Лівії.

9. Парнокопитна тварина родини жирафових, ендемік вологих екваторіальних лісів.

10. Пора року, коли річки Нігер і Замбезі повноводні.

12. Країна в Східній Африці.

14. Озеро на Ефіопському нагір'ї.

16. Рослина, що не здатна без опори зберігати вертикальне положення і тому піднімається вгору, обвиваючись навколо іншої рослини чи якоїсь підпори.

мости буде. (*Мороз*) Без ніг біжить, без крил летить. (*Вітер*) Сивий дід вкриває землю й океан. (*Туман*)

V. Клімат

1. Місяць в Україні, коли абсолютно не буває заморозків. (*Липень*)

2. Область низького тиску. (*Циклон*)

3. Який це тип клімату, коли цілий рік літо й дощі. (*Екваторіальний*)

4. Область високого тиску (*Антициклон*)

5. Сезонні вітри на сході Євразії (*Мусони*)

6. Що означає слово «клімат»? (*Нахил, кут*)

7. Багаторічний режим погоди? (*Клімат*)

VI. Географія

1. Модель Землі. (*Глобус*)

2. Ступінь зменшення відстаней на глобусі, плані чи карті порівняно з дійсними відстанями. (*Масштаб*)

3. Креслення невеликої ділянки місцевості, виконане в масштабі за допомогою умовних знаків і орієнтоване за сторонами горизонту (*План*)

4. Систематизоване зібрання карт (*Атлас*)

Прилад, за допомогою якого вимірюють відстань на карті. (*Курвіметр*)

5. Кут між напрямком на північ і обраним об'єктом, він допомагає дотримуватись обраного маршруту (*Азимут*)

6. Висота відносно рівня Балтійського моря. (*Абсолютна висота місцевості*)

VII. Умовне позначення елементів погоди

(учням пропонуються картки з малюнками умовних позначень)

 — (Дощ.)

 — (Роса.)

 — (Туман.)

 — (Веселка.)

 — (Іній.)

 — (Сніг.)

(Це завдання може оцінюватись по кількості учнів, які отримали 10—12 балів. Наприклад у команді «Хижаки» таких учнів 5 — їй додається 5 жетонів, а у «Травоїдних» — 7, то і жетонів буде стільки ж.)

XI. Підсумок уроку

Підрахунок кількості набраних жетонів і визначення команди-переможця змагань. Нагородження грамотами.

Додаток

Програмований диктант

I варіант		II варіант
1	Чад	12
2	Баобаб	11
3	Ніл	10
4	Єгипет	9
5	Наміб	8
6	Ваді	7
7	Бербери	6
8	Гвінейська	5
9	Пігмеї	4

2. На якій річці знаходиться водопад Вікторія?
(Замбезі)
3. Найбільша затока, що врізається в материк.
(Гвінейська)
4. Озеро в пустелі Сахара. (Чад)
5. Дерево Велетень, священний символ Африки.
(Баобаб)
6. Місто, біля якого міста дві притоки Нілу
зливаються в одну. (Хартум)
7. Одна з найдавніших держав світу. (Єгипет)
8. Річка, що двічі перетинає екватор. (Конго)
9. Пустеля на березі Атлантичного океану. (Наміб)
10. Низькорослі люди, для яких найбільший гріх —
крадіжка. (Пігмеї)
11. Сухі русла річок. (Ваді)
12. Чоловіки якого народу купують жінок на
базарі? (Бербери)

Відповідь

I варіант 3, 10, 8, 1, 2, 11, 4, 12, 5, 9, 6, 7

II варіант 10, 3, 5, 12, 11, 2, 9, 1, 8, 4, 7, 6.

VIII. Небесні тіла

1. Велетенські скупчення зір. (*Галактики*)
2. Супутник Землі. (*Місяць*)
3. Перший космонавт у світі. (*Ю. Гагарін*)
4. Найближча до землі зоря, яка забезпечує її
світлом і теплом. (*Сонце*)
5. Центр сонячної системи. (*Сонце*)
6. Час, протягом якого Земля здійснює повний
оберт 1 навколо Сонця. (*Рік*)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ГРА З ТЕМИ

«АФРИКА. ДЖУНГЛІ КЛИЧУТЬ». 7 КЛАС

Мета: повторення вивченого матеріалу, підготовка до тематичної атестації. Закріпити вміння працювати з тематичними картами; розвивати швидкість реакції, кмітливість, пам'ять, інтелект; виховувати повагу і любов до природи.

Форма проведення: гра-змагання.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу.

Робота в групах

Клас поділений на дві групи, одна з яких — «Травоїдні», інша — «Хижаци». Помічник (з годинником) стежить за тим, яка команда швидше впорається із завданням. Переможці в кожному конкурсі отримують намальовані жетони (банани — травоїдні, хижаки — кістку). Перемагає та команда, яка за гру зібрала собі найбільше «їжі», а значить, змогла вижити в суворих умовах джунглів.

Давайте послухаємо, які загадки і таємниці пірамід «знайшли» наші науковці.

X. Географічний диктант

(Таблиця з варіантами відповідей вивішується на дошці. Вчитель зачитує питання, а учні пишуть лише цифру, під якою записане це слово. Кожний варіант має свій стовпчик. Якщо відповіді не має — ставиться прочерк і кома. (Див. додаток)

Запитання

1. Найдовша річка світу. (Ніл)

Вчитель. На лівому березі Нілу, край пустелі Сахари, височать знамениті єгипетські піраміди — кам'яні гробниці фараонів. Піраміди здавна вважалися одним із семи чудес світу. Араби склали приказку:

«Все на світі боїться часу, а час боїться пірамід». До нашого часу збереглося близько ста пірамід. Колись їх було більше, але деякі з них зруйновано, деякі засипав пісок, що постійно насувається на пустелі.

Три найвищі піраміди — фараонів Хеопса, Хефрена і Мікеріна. Коло них здіймається велетенська кам'яна статуя Сфінкса — фантастичної істоти з тулубом лева та головою фараона). Висота Великого Сфінкса — 20 м. «Батьком жаху» називають його арабикочівники. Людей ще в давнину вражали велетенські розміри пірамід. Висота найбільшої з них — піраміди Хеопса — 137 м. Щоб обійти її, треба пройти цілий кілометр. Відомо що будували її 20 років, а дорогу до неї — 10. Усі чотири грані орієнтовано за чотирма сторонами світу, а висота становить одну мільярдну частину відстані від Землі до Сонця.

Учитель. Я хочу запропонувати вам взяти участь у змаганнях двох важливих представників тваринного світу — Хижаків та Травоїдних. Суперечка між ними виникла дуже давно. Важко сьогодні сказати, хто із них спритніший, а хто розумніший; хто витриваліший, а хто хитріший. Виконуючи різні завдання, ви зможете уявити, якими мудрими, уважними, швидкими повинні вони бути, щоб вижити в складних умовах Африки. Отже, розпочинаємо інтелектуальну гру «Джунглі кличуть».

II. Знайомство

Кожний член команди у «Мікрофон» говорить три речення про тварину, під ім'ям якої він бере участь у сьогоднішньому змаганні. За бажанням гравців їх надалі називають «зебра», «крокодил» і т. д.

(Підготовка цього завдання носить випереджальний характер. Має елементи пошукової роботи, потребує використання різних джерел інформації, знайомства із сучасними енциклопедичними словниками про природу. Вибираючи лише три речення, учні вчаться бачити основне, найцікавіше. За своєю ініціативою малюють тварину для емблеми.)

III. «Вірю — не вірю»

Команда дає відповідь на три запитання.

Травоїдні

1. Африка за площею займає II місце? *(Так)*

2. Протока між Африкою і Європою називається

Мозамбіцька? *(Ні, Гібралтарська)*

3. Чи має озеро Чад постійну площу? *(Ні)*

Хижак

1. Давні Єгиптяни виробляли папір з папірису?

(Так)

• Ефіопське нагір'я

• Капські гори

' Драконові гори

• Сахара

• р. Нігер

• влк. Кіліманджаро

• Гвінейська затока

• Суецький канал

VIII. «Міміка»

Кожна команда загадує по три тварини, показує їх без слів, а суперник відгадує. Завдання написані вчителем. Бал зараховується лише після того, коли капітан називає правильну відповідь. (3 жетони)

Травоїдні: страус, верблюд, слон.

Хижак: зебра, муха це-це, крокодил.

IX. «Лекція»

По одному учневі від команди роблять міні доповідь про єгипетські піраміди. Час — 3 хвилини.

Можна запропонувати обговорення або перегляд відео про історію пірамід.

VII. Конкурс капітанів

Знання географічної номенклатури материка.
Максимальна кількість — 11 жетонів (за умови всіх правильних відповідей додається 12-й бонусний жетон).

Хижаки

- Середземне море
- о. Мадагаскар
- р. Ніл
- м. Рас-Гафун
- гори Атлас
- Східно-Африканське нагір'я
- озеро Вікторія
- р. Замбезі
- Атлантичний океан
- Мозамбіцька протока
- Гібралтарська протока

Травоїдні

- Червоне море
- п-в Сомалі
- р. Конго
- м. Голковий

Зона вологих екваторіальних лісів називається
гілея? *(Так)*

2. Високі негроїди ростом до 2 метрів називаються
пігмеї? *(Ні, тутсі)*

(Група отримує по 1 жетону за кожну правильну
відповідь.)

IV. Географічна «адреса»

Від кожної команди 1 учень дає характеристику
ФГП Африки за планом:

- Положення відносно екватора, початкового меридіану; розміри Африки.
- Природні зони, в яких розміщений материк.

- Крайні точки.
- Океани і моря, що омивають найжаркіший материк.
- Материки — сусіди.

(У цьому конкурсі звертається увага на дотримання пунктів плану та повноту викладення матеріалу, знання карти. Максимальна кількість жетонів — 3. Вчитель виправляє помилки учнів після відповіді та видає жетони.)

V. «Географічна математика»

Відповідає один учень від кожної команди (учитель ставить питання, учень записує число, робить відповідну дію, перемагає той, хто зробив найшвидше і найточніше).

- Усі цифри площі Африки. (30,3)
- Додайте кількість материків на Землі. (6)
- Відніміть кількість океанів, що омивають Африку. (2)
- Поділіть на кількість морів, що омивають материк. (2)

- Додайте місце, що займає африканський материк за площею. (2)

Відповідь. Якщо ви зробили все правильно - вийде клас, у якому ви навчаєтесь (Учні можуть принести команді по 3 жетони.) $1(3+3) + 6 - 2] : 2 + 2 = 7$

VI. «Загадка»

цьому завданні розташуйте частини слів у порядку збільшення чисел, і ви прочитаєте загадку. Відповідь впишіть у порожні клітинки. Оцінюється в 3 жетони.

(Відповідь: *ЖИРАФА*)

